

Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia ja Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia
Muusikapedagoogika ühisõppekava

Elise Võsu

RELATIIVSE SOLMISATSIOONI RAKENDAMINE
LAULUÕPETAMISMEETODINA TÖÖS LASTE- JA POISTEKOORIDEGA

Magistritöö

Juhendajad: Kadri Steinbach, MA

Celia Roose, MA

Konsultant: Mall Ney, MA

Kaitsmisele lubatud:

Tallinn/Viljandi 2016

Abstrakt

Käesolev magistritöö keskendub relatiivse solmisatsiooni kasutamisele töös laste- ja poistekooridega. Töö eesmärk on välja selgitada aktiivselt lauluõpetamismeetodina relatiivset solmisatsiooni kasutavate koorijuhtide arvamused relatiivse solmisatsiooni rakendamisvõimalustest, tõhususest ja kitsaskohtadest.

Uurimisprobleem tuleneb asjaolust, et pole teada, kas ja kuidas toetab relatiivse solmisatsiooni kasutamine koorilaulude omandamist. Uurimuse eesmärgi täitmiseks otsin vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- 1) Kuidas kirjeldavad koorijuhid oma kogemusi relatiivse solmisatsiooni rakendamisel töös kooridega?
- 2) Mis soodustab relatiivse solmisatsiooni kasutamist koorilaulu õpetamisel?
- 3) Milliseid probleeme esineb selle meetodi kasutamisel laulu õpetamismeetodina?

Uurimistulemusteni jõudmiseks kasutasin uurimismeetodina individuaal – ja gruppintervjuusid. Saadud tulemused transkribeerisin, kodeerisin, kategoriseerisin ja analüüsisin. Uurimuse käigus jõudsin teadustöö eesmärgini ja uurimisküsimused said vastuse. Relatiivset solmisatsiooni kasutatakse kooritundides aktiivselt nii hääleharjutuste sooritamiseks, keerulisemate viisilõikude kui ka kogu laulu omandamiseks. Meetodi kasutamine aitab kooril häälestuda, parandada intonatsiooni, arendada lauljate helilaadi tajutaju ning kiirendada õppimise tempot. Kitsaskohta nähakse selles, et relatiivse solmisatsiooni abil õppimine on esialgu aeganõudev, aga kooriproovid on lühikesed. Lisaks nähakse probleemidena kromaatiliste viisilõikude laulmist astmenimedega, koorilauljate erinevat taset ning õpetaja ebapädevust JO-LE-MI meetodi abil laule õpetada.

Võttesõnad: relatiivne solmisatsioon / relatiivne süsteem / JO-LE-MI meetod / JO-LE-MI, astmenimed, koorijuht

Abstract

Current Master's thesis has been written on using relative solmization when working with children's choirs and boys' choirs. The aim of the thesis is to find out what the conductors who actively use relative solmization as a method for teaching songs actually think about its application options, efficiency and weaknesses.

The subject of the present research arises from the fact that it is not known if and how using relative solmization supports learning songs. To achieve the aim, I am looking for answers to the following questions:

- 1) How do conductors describe their experience of using relative solmization when working with choirs?
- 2) What encourages the use of relative solmization when teaching songs to choirs?
- 3) What kind of problems arise when this method is used for teaching songs to choirs?

The research methods used were individual and group interviews. The results of the interviews were transcribed, encoded, categorized and analyzed by me. In the course of the research I achieved the aim and the research questions were answered. Relative solmization is actively used in choir practice for vocal exercises, for more complicated melody sections as well as learning the whole song. This method helps the choir to get tuned up, improve the intonation, develop singers' sense of mode and speed up the learning pace. The main weakness lies in the fact that using relative solmization is quite time consuming at the beginning, while choir practice lessons are quite short. The other problems include singing chromatic melody sections by instance names, singers' different levels and the possibility that teachers may not be competent enough to teach songs by using the JO-LE-MI method.

Key words: relative solmization / relative system / JO-LE-MI method / JO-LE-MI, instance names, conductor

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1. RELATIIVNE SOLMISATSIOON	9
1.1. Relatiivse solmisatsiooni mõiste, olemus ja eesmärgid.....	9
1.2. Zoltán Kodály meetod	10
2. JO-LE-MI MEETOD.....	12
2.1. Riho Päts ja Heino Kaljuste kui JO-LE-MI meetodi juurutajad Eestis	13
2.2. JO-LE-MI meetodi kasutamine laulude õpetamisel	15
2.3. JO-LE-MI meetodi rakendamine töös kooriga.....	16
3. METOODIKA JA VALIM	19
3.1. Valim	19
3.2. Andmekogumine	20
3.3. Andmeanalüüs	21
4. TULEMUSED JA ANALÜÜS	24
4.1. Koorijuhtide kogemused relatiivse solmisatsiooni rakendamisel töös kooridega....	25
4.1.1. Koorijuhtide kogemused õppijana.....	25
4.1.2. Hääleharjutused ja laulude õpetamine relatiivse solmisatsiooni abil	26
4.1.3. Relatiivse solmisatsiooni kasutegurid töös kooriga.....	28
4.2. Relatiivse solmisatsiooni kasutamist soodustavad tegurid.....	30
4.2.1. Õpetaja pädevused relatiivse solmisatsiooni kasutamisel	30
4.2.2. Erinevad võimalused ja abivahendid relatiivse solmisatsiooni kasutamise soodustamiseks	31
4.3. Meetodi kasutamisel esinevad probleemid.....	32
4.3.1. Lauljate erinev tase ja õpetaja ebapädevus.....	32

4.3.2. Ajapuudus ja laulude keerukus astmetega laulmiseks.....	33
5. JÄRELDUSED	35
KOKKUVÕTE	38
KASUTATUD KIRJANDUS	40
LISA 1. Intervjuude kavad	43

SISSEJUHATUS

Mitmehäälset koorilaulu võis Eestimaal kuulda juba 16. sajandil. Koorilaulu areng hoogustus 19. sajandi 30. aastail, mille üldisele levikule aitas kaasa kihelkonnakoolides edenev muusikaõpetus ja innukas koorilauluharrastus (Kaarlep, 2007).

20. sajandi 30. aastail, kui terves Eestis toimus ulatuslik ja põhjalik kooliuuendusliikumine, alustas helilooja ja muusikaõpetaja Riho Päts uute teede otsimisega ka muusikaõpetuses. Tutvudes 1930. aastal Soomes muusikaõpetajate suvekursusel Vilho Siukoneni relatiivse noodilugemise baasil kujundatud õppemeetodiga, avanesidki Riho Pätsile tema enda sõnul uued perspektiivid alustamiseks relatiivse solmisatsiooniprintsiibi rakendamiseks ka Eestis (Johannes Käis..., s.a.; Kiilu & Sepp, 2014).

1964. aastal toimus Budapestis International Society for Music Education (edaspidi ISME) kongress, millest võttis osa hulk muusikaõpetajaid ja koorijuhte Eestistki, nende hulgas ka Heino Kaljuste. Konverentsi peateemaks oli „Uus muusika ja muusikaline kasvatus” (Kiilu & Sepp, 2014). See kujunes pöördeliseks sündmuseks tervele Eesti muusikaõpetusele (Kalmet, 2005). Konverentsil nähti Kodály meetodi praktilist kasutamist ning otsustati seda rakendada hakata ka Eestis. Kuna silbid do-re-mi-fa-sol-la-si, mis Ungaris tähistasid relatiivseid astmeid, olid Eestis juurdunud absoluutsete helikõrguste tähistena, ei saanud neid siin relatiivsete astmenimedena kasutusele võtta. Seetõttu asendas H. Kaljuste need silpidega JO-LE-MI-NA-SO-RA-DI. Ungari eeskujul avati 1964. aasta sügisel Tallinna 22. keskkoolis esimene muusika süvaõppeklass Eestis, millega algas JO-LE-MI meetodi praktiseerimine Eestis (Kõlar, 1981; Kiilu & Sepp, 2014).

1951. aastal loodi Tallinna Pioneeride Palee juurde lastekoor (alates 1969. aastast nimega Ellerhein), mida hakkas juhatama Heino Kaljuste. Aastal 1969 alustas Kaljuste koori juures JO-LE-MI meetodi kasutamisega (Kalmet, 2005). Kaljuste viis oma lastekoori noodilugemise tasemes vilumuse tippu, nii et see muutus JO-LE-MI meetodi näidiskooriks

(Kiilu & Sepp, 2014). Ellerheina kodulehelt leiab infot, et koor kasutab ka tänapäeval laulude õppimisel relatiivset süsteemi.

Rahvuskooper Estonia poistekoori ja Tallinna Muusikakeskkooli põhikooli solfedžoõpetaja Mall Ney (2015) on öelnud, et kasutab õpetamisel JO-LE-MI meetodit, mida peab mänguliseks, aktiivseks ja loominguliseks laste relatiivset kuulmist arendavaks noodiõpetusmeetodiks. JO-LE-MI meetodi peamine õpetuslik tegevus on laulmine.

Magistritöö teemavalikul osutus määravaks minu isiklik erialane huvi, kuna töötan muusikaõpetaja ja koorijuhina ning olen relatiivset solmisatsiooni oma töös edukalt kasutanud. Eesti Lastekooris lauldes olen õppinud laule JO-LE-MI meetodi abil ja oma kogemusele toetudes võin öelda, et sellest oli mulle abi. Eesti Kooriühingust saadud info kohaselt on Eestis mitmeid kõrgel tehnilisel tasemel koore, kes kasutavad laulude õppimisel relatiivset solmisatsiooni (e-kiri Eesti Kooriühingu tegevjuhiga 23.11.2015). Seetõttu peangi oluliseks uurida relatiivse solmisatsiooni rakendamise võimalusi ning selle plüsse ja miinuseid laulude õpetamisel kooritöös. Uurimisprobleem on sõnastatud küsimusena – kas ja kuidas relatiivne solmisatsioon toetab koorilaulude omandamist.

Eelnevast lähtuvalt on magistritöö eesmärk välja selgitada aktiivselt lauluõpetamismeetodina relatiivset solmisatsiooni kasutavate koorijuhide arvamused relatiivse solmisatsiooni rakendamise võimalustest, tõhususest ja kitsaskohtadest.

Varasemalt on Eestis relatiivset solmisatsiooni ja selle kasutamist uurinud erinevad autorid: Tamm, Ney, Härma, Kuusik. Järgnevalt annan lühiülevaate nende uurimuste tähtsamatest tulemustest, mis seostuvad käesoleva magistritööga.

Sille Tamme (2012) uurimusest, „Eesti üldhariduskoolide lastekooride lauluõpetamise meetodite seostest 2011. aasta noorte laulupeo eel saavutatud kategooriatega” selgus, et paljud dirigendid kasutavad astmenimesid raskete meloodiahüpete õppimisel ja intonatsioonipuhta laulu saavutamiseks. Kategooriate kaupa võrreldes selgus, et I kategooria dirigendid kasutasid laulude õpetamisel astmenimesid kõige rohkem ja III kategoorias kõige vähem.

Mall Ney ja Kadi Härma 2008. aasta küsitlusest JO-LE-MI kasutamise kohta, millele vastasid muusikaõpetajad / koorijuhid, selgus, et 31 vastanust umbes pooled ei kasuta lastekoori tundides eriti JO-LE-MI meetodit ja umbes pooled kasutavad küllalt palju. 17 koorijuhist enam kui pooled ei kasuta eriti poistekoori tundides JO-LE-MI meetodit. Selle süsteemi kasuteguritena lapse muusikalisele arengule koorilaulus nähakse eelkõige viisipidamise paranemist ja intoneerimise täpsustumist; meetod tekitab helide vahel kõrguslikud suhted ja loob kõlamudelid; arendab noodist lugemise võimet. JO-LE-MI vähese või olematu kasutamise põhjustena kooritundides nähakse seda, et kooritunnis ei jää solfedžoks aega; laulud on JO-LE-MI-s laulmiseks liiga keerulised; koorijuht valdab meetodit, kuid ei näe piisavat kasutegurit.

Jaanika Kuusik on uurinud teemat „Laulude omandamine I kooliastmes relatiivse meetodi ja kuulmise järgi XI noorte laulupeo repertuaari näitel”, kuid kahjuks ei õnnestunud mul tema tööga lähemalt tutvuda.

Magistritöö koosneb viiest peatükist. Esimeses peatükis annan ülevaate relatiivse solmisatsiooni mõistest, olemusest ja eesmärgist ning Kodály meetodist. Teises peatükis tutvustan JO-LE-MI meetodit ning selle rakendamist Eesti muusikapedagoogikas ja koorimuusikas. Kolmandas, metoodikat ja valimit käsitlevas peatükis, tutvustan ja kirjeldan uurimuse valimit ning annan ülevaate andmete kogumise ja analüüsi põhimõtetest. Magistritöö neljandas peatükis esitan uurimistulemused ja analüüsi ning viimases peatükis arutlen saadud tulemuste ning relatiivse solmisatsiooni kasutamise positiivsete ja negatiivsete aspektide üle.

Tänan oma magistritöö juhendajaid Kadri Steinbachi ja Celia Rooset juhendajatöö eest ning konsultanti Mall Ney'd, kes oli mulle JO-LE-MI metoodika alal suureks abiks. Tänan ka kõiki uurimuses osalenud koorijuhte ja koorilauljaid olulise panuse eest käesoleva töö valmimisel.

1. RELATIIVNE SOLMISATSIOON

1.1. Relatiivse solmisatsiooni mõiste, olemus ja eesmärgid

Meie ajaarvamise teise aastatuhande alguseni lauldi üksnes kuulmise järgi (Päts, 2010). 11. sajandil pani Põhja-Itaalias Arezzos tegutsenud munk ja muusikateoreetik Guido aluse relatiivsele solmisatsiooniprintsiibile. Ta lõi praktilise võtte noodikirja lugemiseks, eesmärgiga muuta noodist laulmine ladusamaks ja efektiivsemaks. Astmeid solmiseeriti nimetustega *ut, re, mi, fa, sol, la*. 7. aste *si* lisandus 16. sajandil ning silp *ut* muudeti *do*'ks 17. sajandi lõpul (Kiilu & Sepp, 2014).

Relatiivne solmisatsioon sõnastab diatoonilised helilised suhted silpidega. Selle olemus seisneb nende silpide kasutamises relatiivses ehk astmelises tähenduses kõikides helistikes võrdseina – ükskõik millises helistikus saab laulda samade astmenimedega (Kiilu & Sepp, 2014). Põhitoon JO, mis kandub vajaduse järgi kõrgemasse ja madalamasse asendisse, viib endaga kaasa ka kõik teised astmed (Päts, 2010).

Relatiivne süsteem toetub täielikult heliastmete ja nende omavaheliste suhete praktilisele tundmaõppimisele nii kuulmise kui ka noodipildi järgi. Iga heliaste omab kindla nimetuse nii mažoor- kui ka minoorhelistikus ja on seejuures karakteriseeritud vastava käemärgiga. Käemärkide kasutamine pakub kõige paremaid võimalusi helide astmekõrgustega tutvumiseks, sest õhukirjas kasutatuna on need kergemini mõistetavad (Kangron, 2011). Niisuguse astmesümboolika abil töötatakse põhjalikult läbi mitmesugused helisuhted, kõikides kõrgusastmetes ja arendatakse aktiivsele kuulmisele tuginedes helilaadi taju (Päts, 2010). Relatiivne süsteem edendab eelkõige teadlikku noodilugemisoskust ja opereerib kõrguste suhteliste ehk relatiivsete positsioonidega (Ernits, 2009a).

Kaljuste (1965) arvates on raske leida teist paremat vahendit muusikaliste kujundite, muusikaliste assotsiatsioonide tekkimise võimalusteks, kui helirea astmete kasutamine. Astmetevahelised suhted korduvad kõige erinevates helistikes. Nii on see alates lapsele

kõige meeldejäävamast SO-MI, käo kukkumist meenutavast, viisikäigust kuni kõige keerulisemate helidevaheliste suheteni. Kaljuste oli veendunud, et ainult heliastmed saavad olla aluseks lapse muusikalisele mõtlemisele, tema muusikaliste kujundite loomisele.

Relatiivne solmisatsioon on mälu tehniliseks abivahendiks meloodia paremal tabamisel ja muusika suulisel edasiandmisel (Hughes & Gerson-Kiwi, 2001). Relatiivse süsteemi kasutajad on hinnanud väärtusena õppeprotsessi kiirust teksti omandamisel noodist laulmisel (Ernits, 2009b). Heino Kaljuste (1965) arvates võimaldab see õpilasel välja arendada relatiivset ruumitaju muusikas. JO-LE-MI meetodi kasutuselevõtmine on tõestanud, et see võib viia õpilased väga kergesti ja kiiresti heale noodilugemise tasemele.

Järgnev alapeatükk annab ülevaate Zoltán Kodály meetodist, mis on aluseks ka Eestis kasutusel olevale JO-LE-MI meetodile ning mis kinnitab käesolevas alapeatükis toodud relatiivse solmisatsiooni positiivseid külgi.

1.2. Zoltán Kodály meetod

Ungari helilooja ja muusikapedagoog Zoltán Kodály (1882-1967) lõi silmapaistva relatiivsele solmisatsiooniprintsiibile tugineva tervikliku ja süsteemse helilaadilise noodiõpetusmeetodi, mida maailmas tuntakse Kodály meetodi nime all (Kiilu & Sepp, 2014). Selle mõte ja eesmärk on panna lapsed teadlikult huvituma muusikast muusikalise kirjaoskuse omandamise kaudu (Kangron, 2011). Sellele põhimõttele toetudes saavutati Ungari koolides väga kõrge muusikalise kirjaoskuse tase (Kangron, 2005).

Kodály üheks muusikahariduse põhimõtteks oli, et muusikaharidus peab põhinema laulmisel (Bagley, s.a.). Talle kuulub mõte: „*Kui laulab kool, laulab kogu rahvas*” (Kiilu & Sepp, 2014, lk 158). Tema sõnul viib muusika mõistmiseni ja hindamiseni vaid aktiivne musitseerimine. Lauldes jõuavad muusika juurde kõik, inimhäälel on ainuke igapäevasele kättesaadav instrument. Kodály õpetuses on võrdselt tähtsal kohal nii kaunikõlaline ühehääline saateta laul kui ka puhas *a cappella* mitmehääline laul (Kiilu & Sepp, 2014). Üks tema põhimõtteid oli, et koorilaul on oluline – see annab rõõmu ja rahuldust, distsiplineerib iseloomu ja lisab sellele väärtusi (Kangron, 2005).

Kodály taunis laulude õpetamisel klaveri kasutamist – meloodiaid tuleb tutvustada lauldes, mitte klaveril mängides. Tema sõnul ei aita tempereeritud pill kaasa puhtale laulmisele, vastupidi, võib tekitada intonatsioonilist lodevust. Kodály eelistas laulmist *a cappella* või saadetuna laste endi mängitud rahvapillidel, rütmipillidel või kehapillidel (Kiilu & Sepp, 2014). Samalaadset kogemust kirjeldab Tiia Loitme (1984), kes on öelnud, et algul ei julgenud ta kooriproovides klaveriklahvist lahti lasta, lastekooris oli palju lapsi ja talle tundus, et klaveri toetusel edeneb töö jõudsamalt. Aga ei läinud palju aega mööda, kui ta mõistis, et klaveri toetusel ei saavuta koor kõlalist iseseisvust, lauljad lausa kardavad iseenda häält ja loodavad pilli peale. Ta hakkas õpetama ilma klaverita ning tulemused olid head: koor saavutas kõlalise iseseisvuse.

Kodály meetodi järgijad peavad seniajani oluliseks, et laulmine on praktiliselt iga tegevuse osaks: õpilased laulavad mängides, tantsides, liikudes, ettevalmistuseta muusikapala esitades ja improviseerides. Ka solfedžot kasutatakse igapäevaselt. Õpilased saavad solfedžos nii osavaks, et hakkavad selles "mõtleva". See annab neile võimaluse õppida kiiresti uusi laule, analüütiliselt kuulata ja meelde jätta, lisada kõrvalmeloodiaid, improviseerida ja komponeerida (Bowyer, 2015).

Kodály põhimõte oli, et tõeline muusikalise kultuuri omandamine tuleb muusikalise kirjaoskuse kaudu. Tema kogumiku „Bicinia Hungarica” eesmärk oli panna rahvas noodist laulma (Kangron, s.a.).

Käesolev peatükk andis ülevaate Kodály meetodist ja tema põhimõtetest, mis olid aluseks JO-LE-MI meetodi kasutusele võtmiseks Eestis. Sellest, kuidas Eestis muusikalist kirjaoskust edendada ja juurutama hakati, annab ülevaate järgnev peatükk.

2. JO-LE-MI MEETOD

Eestis kasutusel olev JO-LE-MI meetod põhineb Zoltán Kodály õpetusmeetoditel. Võib täheldada relatiivse noodiõpetuse kolme kvalitatiivselt erinevat lainet: 1930.–60. aastad kui relatiivse süsteemi juurutamise aeg Riho Pätsi poolt; 1970.–80. aastad kui selle süsteemi kohandamine ja innovatiivne arendamine eeskätt Heino Kaljuste poolt; 20. sajandi lõpp ja 21. sajandi algus kui Kodály kontseptsiooni adapteerumine kogu eesti koolimuusikaga. Lisaks koolilaulikutele toetuvad 2007. aasta koolinoorte laulupeo koorikogumikud esmakordselt ka JO-LE-MI meetodile (Selke, 2007).

1923. aastal asus Riho Päts (1899-1977) muusikaõpetajaks Tallinna 21. Algkooli (praegu 21. kool), millel oli oma üle 100-liikmeline lastekoor (Päts, 2010). 1930. aastatel algas Pätsi aktiivne tegevus relatiivse süsteemi propageerimisel: ilmusid “Lemmiklaulikud” ja “Laulmisõpetuse” töövihikud, viidi läbi regulaarseid seminare õpetajatele (Kangron, 2005). Need pakkusid originaalseid võimalusi relatiivse süsteemi omandamiseks ja õpilaste muusikalise mõtlemise arendamiseks (Päts, 2010).

Heino Kaljuste (1925-1989) tutvus 1964. aastal ISME kongressil Budapestis Zoltán Kodály poolt 1920.-30. aastatel loodud muusikaõpetuskontseptsiooniga. Ta innustus Kodály poolt välja töötatud relatiivsest noodiõpetusmeetodist, milles nägi avaraid võimalusi muusikalise kirjaoskuse arendamiseks ka Eestis. Alternatiivina Ungaris kasutuses olevatele silpnimedele do-re-mi-fa-so-la-ti asendas Kaljuste need sarnaste silpnimedega: JO-LE-MI-NA-SO-RA-DI (Kiilu & Sepp, 2014).

1964. aastal andis Eesti NSV Haridusministeeriumi juhtkond loa JO-LE-MI meetodi katsetamiseks Tallinna koolides, eesmärgiga parandada meie üldhariduslike koolide noorte muusikalise kirjaoskuse taset. Kümme aastat hiljem on see muutunud koolimuusika lahutamatuks osaks (Kangron, 2011).

1965. õppeaastast rakendas Kaljuste relatiivse noodilugemise põhimõtteid Tallinna 22. keskkooli (ENSV Muusika ja Teatrikunsti Instituudi õppepraktika kool) ja Tallinna Pioneeride Palee kooride noodiõpetuses, asendades do-re-mi astmenimedega: JO-LE-MI-NA-SO-RA-DI. JO-LE-MI meetodi kasutamine noodilugemisel andis nii Tallinna 22. Keskkoolis kui ka Pioneeride Palee koorides väga lühikese ajaga silmapaistvaid tulemusi (Kangron, 2011).

Alates 1967.-68. õppeaastast hakati üldhariduslikes koolides samm-sammult rakendama JO-LE-MI meetodit. Anti välja selle meetodi kohane õpik, mille eesmärgiks oli anda õpetajaile peale praktilise töö juhendite ka kõige üldisem ettekujutus selle meetodi kasutamise perspektiividest vanemates klassides (Kangron, 2011).

Tulemused JO-LE-MI meetodi kasutamisel ei lasknud end kaua oodata. Ellerheina koor ja arvukad muusika süvaõppega klassid saavutasid noodistlaulmisel väga hea taseme, oluliselt paranes intonatsioon. Relatiivse noodilugemise õitseage oli 1970-80ndatel (Kangron, 2005).

Eelnev alapeatükk andis ülevaate JO-LE-MI meetodi kasutusele võtmisest ja selle rakendamisest Eesti muusikapedagoogikas ja koorimuusikas. Järgnev alapeatükk annab ülevaate muusikalise kirjaoskuse arendamisest Eesti muusikapedagoogikas ja koorimuusikas läbi Riho Pätsi ja Heino Kaljuste tegevuse.

2.1. Riho Päts ja Heino Kaljuste kui JO-LE-MI meetodi juurutajad Eestis

Riho Päts pühendas oma elu laste muusikalise kirjaoskuse sihipärasele arendamisele. Oma otsinguis jõudis ta äratundmiseni, et ainus tee, kuidas teha noodist laulmine lapsele mõistetavaks ja jõukohaseks, on relatiivne noodiõpetusviis (Kangron, s.a.).

Kolmandal tööaastal Tallinna 21. Algkoolis tuli ta välja lastekoori iseseisva kontserdiga kooli saalis. Kava koosnes Eesti heliloojate lauludest, mille ettekanne teeks au ka igale tänapäeva kontsertlastekoorile. Viljakas kontserditegevus koolikooriga sai sündida ainult tänu Pätsi eeskujulikele klassilaulutundidele, laste sihipärase muusikalise kirjaoskuse arendamisele (Kangron, 2011).

Riho Pätsile tehti ettepanek asutada koolidevaheline laste esinduskoor Tallinna Pioneeride Palee juurde ja nii sündis 1946. aastal Pioneeride Palee Lastekoor, mille esimeseks peadirigendiks oli ta ise (Päts, 2010). Hiljem oli dirigendiks Karl Leinus. 1950. aastal Päts arreteeriti ning saadeti viieks aastaks vangilaagrisse. Aasta hiljem tehti Heino Kaljustele ettepanek luua Tallinna Pioneeride Palee juurde ülelinnaline lastekoor, mille ta ka vastu võttis. Koor sai 1969. aastal endale nimeks Ellerhein (Kalmet, 2005).

Heino Kaljuste tegevusega seoses algaski uus etapp Eesti muusikapedagoogika arenguloos (Kangron, 2014). 1951. aastal, kui Heino Kaljustest sai Pioneeride Palee Lastekoori peadirigent, tõstis ta koori eesmärged kavandades esiplaanile *a cappella* koori heakõlalisuse, viimistletud vokaalse töö, ansambllisuse ja muusikalise kirjaoskuse nõude. Lisaks laulude õppimisele pani Kaljuste kohe algusest peale suurt rõhku teoreetiliste teadmiste omandamisele. Harjutati ja lauldi Pissarevski solfedžoõpiku järgi, sest oma väljaanded puudusid. Kui laulu rütm oli selge, lauldi noodinimedega ja alles seejärel tekstiga, lisandusid kaanon, kahehäälsus. Juba algusaastatel oli plaanis süstemaatiline noodilugemise õpetus. Kaljuste on rakendanud ka Toonika-do meetodit ja käemärke, enne kui ta Budapestis ISME konverentsil Kodály meetodiga tutvus (Kalmet, 2005).

Esimesel perioodil – 1951-1964 – oli koolide muusikalise kasvatuse üldine tase veel nõrk ja see pidurdas Ellerheina loometegevust tugevasti. Teisel perioodil, pärast 1964. aastat, hakkasid koolimuusikasse tungima uued tuuled relatiivse noodilugemismeetodi JO-LE-MI näol. Selle ellurakendamisel ja edasisel propageerimisel on Ellerheinal tulnud sõna otseses mõttes olla pioneerkoori rollis (Kalmet, 2005).

Ellerheinast on saanud kooristuudio, kuhu kuuluvad mudilaskoor, lastekoor ja tütarlastekoor. Kontserttegevuse kõrval kuulub põhiülesannete hulka lauljate vokaalsete võimete ning muusikalise kirjaoskuse arendamine hääleseade-, solfedžo- ja harmooniatundides. Koor kasutab laulude õppimisel JO-LE-MI meetodit (Tütarlastekoor Ellerhein, s.a.).

1970. aastast töötas koori juures dirigendina Tiia-Ester Loitme, kes oli 1989–2012 kooristuudio peadirigent. Alates 2012. aasta septembrist on tütarlastekoori Ellerhein dirigent Ingrid Kõrvits (Tütarlastekoor Ellerhein, s.a.).

Eelnev alapeatükk tõi välja Riho Pätsi ja Heino Kaljuste tähtsuse Eesti muusikapedagoogikas ja töös Ellerheina kooriga. JO-LE-MI meetodi kasutamisevõimalustest laulude õpetamisel annab ülevaate järgmine alapeatükk.

2.2. JO-LE-MI meetodi kasutamine laulude õpetamisel

Laulude õpetamiseks on mitmeid meetodeid olenevalt õpilase eest, laulu raskusastmest, õpetamise eesmärgist, laulu stiilist jm (Kiilu & Sepp, 2014). Relatiivse süsteemi alusel saab laulude õpetamisel kasutada järgnevaid võtteid: õpetamine kuulmise, käemärkide, rütmistatud astmenoodi ja traditsioonilise noodi järgi või kasutades nimetatud võimaluste kombineerimist (Päts & Kaljuste, 1977; Kiilu & Sepp, 2014).

Kuulmise järgi õppimine on ettevalmistavaks etapiks käemärkide, rütmistatud astmenoodi ja traditsioonilise noodi järgi laulmisele. Seda võimalust saab rakendada keerulisemate või väga lihtsate laulude või lõikude omandamisel.

Käemärkide järgi õpetamine võimaldab tänu meloodia liikumise visualiseerimisele arendada sisemist kuulmist, astmesuhete ja -mudelite kinnistamist, raskemate hüpote tabamist ning toetada intonatsiooni (Kiilu & Sepp, 2014). Hindamatut abi pakuvad käemärgid mitmehäälsel laulmise ettevalmistamisel. Selle esimesel etapil lauldakse kõige lihtsamaid kahehäälsid harjutusi käemärkide järgi kahes rühmas (Päts & ja Kaljuste, 1977).

Rütmistatud astmenootidega laulmine on noodist laulmise ettevalmistav etapp. Seda saab rakendada sillana noodist laulmisele ning noodikirjaoskuse arendamiseks. Meetodi eeliseks on keskendumine rütmile, sest astmeid pole vaja välja mõelda.

Traditsioonilise noodi järgi laulmise eelduseks on eespool nimetatud meetodite valdamine. Kombineeritud meetod sisaldab endas eelnimetatud meetodeid, mida kombineeritakse ühe laulu jooksul vastavalt vajadusele (Kiilu & Sepp, 2014). Kõiki neid meetodeid saab kasutada ka töös kooridega, millest räägibki lähemalt järgmine alapeatükk.

2.3. JO-LE-MI meetodi rakendamine töös kooriga

Ajal, mil Kodály kontseptsioon tegi esimesi samme USA-s ja Kanadas, sündis uus kooriliik – lastekoor. Eeldati, et lastekoor tähendab väikest, meelelahutuslikku koosseisu ning esinemist lastevanematele kord aastas, vähestel juhtudel ka tihedamini. Enamasti oli lastekooride repertuaarivalik kitsas, sest arvati, et lapsed pole enamaks võimelised. Tänapäeval aga hakkame nägema laulutundide tulemusi ning esile tõuseb võimalus asutada suurepäraseid lastekoore. Korraliku harjutamise ja julgustamisega on lastekoorid võimelised ette kandma teoseid ääretult ilusa intonatsiooniga (Brown Deibler, 2014).

Lastekoor koosneb 5. - 9. klassi tütarlastest ja häälemurret veel mitte läbinud poisist või ainult tütarlastest. Poistekooris laulavad kooliealised poisid kuni häälemurdeni. Kooli laulukooride ülesandeks on õpilaste musitseerimiskogemuste rikastamine, koorilaulu literatuuri tutvustamine ning klassi muusikatunnis saadud kogemuste süvendamine ja rakendamine (Päts, 2010).

Tähtis roll meie koolimuusika stimuleerimisel on üld- ja koolinoorte laulupidudel. Koolikooride lülitamisega laulupidude kavva anti muusikaõpetajatele konkreetne võimalus realiseerida muusikaõpetuse tunnis õpitut eelkõige kooride ja orkestrite töö kaudu (Kangron, 2011).

Esimestena Nõukogude Liidus läks lastekoor Ellerhein üle JO-LE-MI meetodile. 15 aastat hiljem oli koor võimeline eelneva ettevalmistuseta otsekohe noodist laulma kolmeneljahäälsed lihtsamakoelisi ühes helistikus laule (Kangron, 2011).

Heino Kaljuste artiklis „Laulumõtteid lastekooridele” (1966), soovib Kaljuste, et laulupeo repertuaari ei õpetataks kuulmise järgi. Koorijuhtidel tuleks rakendada laulude häälepartiide õpetamisel kasvõi osaliseltki JO-LE-MI meetodit. Seda rohkem kasutades suurenes laste tähelepanu, aktiivsus ja huvi muusika vastu.

1975. aasta artiklis „Tere tulemast suurele peole!” ütleb Kaljuste, et lastekooride ühendkoor oli seekord üks paremini ettevalmistatud kooriliike. Ka järgnevate laulupidude eel soovib Kaljuste häälepartiide õppimisel kasutada JO-LE-MI meetodit.

1977. aastal laulupeo II eelproovil korraldati muusikaõpetajatele lühiankeet, milles oli küsimus laulude õppimise kohta. Valdav osa muusikaõpetajaid vastas sellele, et laule õpiti „osaliselt JO-LE-MI, kohati kuulmise järgi”. Kaljuste ütleb, et seda oli tunda ka ühendproovidel, kus paari meetodilise võttega sai JO-LE-MI abil nii mõnigi asi kohapeal paika pandud (eelnevate laulupidude eel oli see külg tagasihoidlikum). Koor on hea koht, kus kasutada noodilugemise oskusi, mida õpitakse muusikaõpetuse tundides.

Tallinna Riikliku Konservatooriumi muusikapedagoogika üliõpilaste aruandeist, kus esimeselt koolipraktikalt naasnud tulevased muusikapedagoogid kirjutasid: „Veendusime koolis olles JO-LE-MI-meetodi efektiivsuses ja kasulikkuses laulupeo repertuaari omandamisel” (Kangron, 2011).

Iga koorilaulutund peaks algama käemärkide järgi astmete tabamisega. Suurt kasu laululisele intoneerimisele tooks kromaatilise helirea laulmine samuti käemärkide järgi, kooriproovi alguses. Kui lapsed igas tunnis harjuvad kasutama ka kromaatilisi astmeid, harjuvad nad peagi kindlalt eraldama nii kõlalisele kui ka noodipildis juhuslikult kõrgendatud astmeid põhiastmetest, pooletoonilist vahet tervetoonilisest vahest. Astmelise laulmise harjutamisel on parimaks vahendiks kooriga lihtsate 3-häälsete kaanonite laulmine JO-LE-MI astmenimetustega. Kaanonit rakendatakse kogu õppimisaja jooksul nii erinevate heliridade ja akordide laulmisel kui ka rütmiharjutuste sooritamisel. Samuti on see õpetuslik vahend harmoonia- ja laaditaju arendamisel (Kiilu & Sepp, 2014).

Mall Ney ja Ingrid Kõrvits (2015) tegid Tartus koorimuusika konverentsil „Miks Valter Tartusse ei tule?” ettekande teemal „Relatiivse noodilugemismeetodi JO-LE-MI kasutamisest töös kooriga”, kus tõid välja ka praktilisi võimalusi meetodi rakendamiseks koori töös. Lisaks eelmises lõigus olevatele võimalustele on lauljatega võimalik teha suulisi diktaate ehk kajamänge (lihtsamast keerulisema suunas); laulda ettevalmistavaid harjutusi keerulisemate meloodiakäikude omandamiseks; vajadusel märkida abistavaid astmenimesid nooti (õpetaja või lauljate poolt). Erinevad koorihääled võivad noodist laulmise hõlbustamiseks lähtuda JO asukohast erinevatel kõrgustel, samuti rändnoodi järgi laulmisest noodijoonestikult (abiks JO-võti) ning sõrmejoonestikult laulmisest.

Lydia Rahula (2013) on öelnud, et JO-LE-MI on kulla väärtusega, lauljad saavad juba algklassides noodistlugemise selgeks, sobib ideaalselt kooritöös ja vokaali arendamiseks. Õpetuse tulemused olid näha ruttu, juba teisel aastal õpetades said laste- ja poistekoorist esimese kategooria koorid, ilma süvaõppeta. Veel lisab ta, et relatiivsel noodiõpetusel on see eelis, et laps saab aru, milline aste tuleb kõrgemale intoneerida või vastupidi. Seetõttu saavad lapsed laulud kiiremini selgeks ning intonatsioon on keskmisest kõrgemal tasemel.

Sellele vaatamata on JO-LE-MI meetod hakanud kaotama populaarsust muusikapedagoogide hulgas. Järjest vähem omandatakse õpilastega uut repertuaari „noodist lugedes”. Käesoleval sajandil on valitsevaks saanud laulu õppimine kuulmise järgi – seetõttu on hakanud langema nii kooli- kui ka harrastuskooride tase (Sikka, 2005).

Katrin Aasmäe (2011) uurimuse tulemusena selgus, et Tartumaa üldhariduskoolide koorilaulus kasutati relatiivset solmisatsiooni kõige enam kord või paar kuus. Üldse ei kasuta JO-LE-MI meetodit koorilaulus 25% vastanutest. Aasmäe arvamuse kohaselt on JO-LE-MI meetodi rakendamine koorilaulus raske, kuna õpitavad laulud on keerulised.

Sille Tamme (2012) uurimuse tulemusena selgus, et JO-LE-MI meetodit kasutatakse kooris enamasti häälte lahtilaulmisel. Laulude õppimisel kasutatakse astmeid raskemate käikude õpetamiseks / puhastamiseks. Näitlikustamisvahendina on põhilised käemärgid, mille kasutamine aitab lastel paremini mõista ja visualiseerida meloodia liikumist ning selgitada helide erinevaid kõrgusi. Meetodi kasutussagedus esineb vähemalt korra kuus.

Teoreetilises osas tutvustasin relatiivse solmisatsiooni mõistet, selle olemust ja eesmärki. Andsin ülevaate Kodály meetodist ning selgitasin lähemalt JO-LE-MI meetodi kujunemist Eesti muusikapedagoogikas ja selle kasutamist kooride töös. Magistritöö eesmärgiks on välja selgitada aktiivselt lauluõpetamismeetodina relatiivset solmisatsiooni kasutavate koorijuhtide arvamused relatiivse solmisatsiooni rakendamise võimalustest, tõhususest ja kitsaskohtadest. Magistritöös otsin vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- 1) Kuidas kirjeldavad koorijuhid oma kogemusi relatiivse solmisatsiooni rakendamisel töös kooridega?
- 2) Mis soodustab relatiivse solmisatsiooni kasutamist koorilaulu õpetamisel?
- 3) Milliseid probleeme esineb selle meetodi kasutamisel laulu õpetamismeetodina?

3. METOODIKA JA VALIM

Järgnev peatükk annab ülevaate, milline oli uurimistöö valim, kuidas toimus andmete kogumine ning kuidas saadud tulemused analüüsisin.

3.1. Valim

Valimi koostamisel lähtusin kombineeritud valimi koostamise põhimõttest, alustades sihipärase valimiga ning minnes üle lumepallivalimile. See tähendab, et leidsin esimesed sobivad inimesed, kes juhataksid edasi järgmiste uuritavate juurde (Rämmer, 2014). Eesmärgiks oli valida uurimiseesmärgist sõltuvalt välja ideaalsed küsitletavad. Tulenevalt uurimuse eesmärgist oli oluline, et ühte ossa valimist kuuluvad koorijuhid, kes kasutavad põhilise lauluõpetamise meetodina relatiivset solmisatsiooni. Selle moodustasid kaheksa Tallinna ja Tartu linnas töötavat koorijuhti. Valimisse kaasamiseks saatsin pakkumise kaheksale koorijuhile, kellest kuus vastasid jaatavalt, üks eitavalt ning üks ei vastanud üldse. Koorijuhtidelt, kes vastasid jaatavalt, sain teada veel kaks koorijuhti, kes kasutavad aktiivselt relatiivset solmisatsiooni ning kes olid pakkumisega nõus.

Uurimuses osales üks mees- ja seitse naiskoorijuhti, kellest seitse on omandanud muusikalise hariduse Tallinna Riiklikus Konservatooriumis / Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias ning üks Tallinna Pedagoogilises Instituudis. Muud taustandmed on välja toodud tabelis 1. Anonüümsuse tagamiseks on uuritavate nimed asendatud pseudonüümidega.

Tabel 1. Koorijuhtide andmed

Pseudonüüm	Töökogemus koorijuhina	Kooriliigid, kellega töötab
Lenna	27 aastat	Laste- ja poistekoor
Marie	29 aastat	Laste- ja tütarlastekoor
Nora	10 aastat	Laste- ja poistekoor

Oliver	37 aastat	Poistekoor
Brita	34 aastat	Lastekoor
Janete	14 aastat	Lastekoor
Sofia	45 aastat	Laste- ja poistekoor
Stella	30 aastat	Poistekoor

Kõigil koorijuhtidel on vähemalt 10 – aastane koorijuhi töökogemus. Kõige pikema tööstaaziga koorijuht on töötanud erinevate kooriliikidega 45 aastat.

Valimi teise ossa valisin koorilauljad, et teada saada nende arvamused JO-LE-MI meetodi abil õppimise kohta. Koorilauljad laulavad nende koorijuhtide juhendamisel, keda valisin esimesse ossa valimist. Teise osa valimist moodustasid 23 koorilauljat vanuses 9-23 eluaastat ja nad laulavad koorides, kus õpetatakse laule JO-LE-MI meetodi abil. Koorilauljad on selle meetodi abil laule õppinud kõige vähem kaks aastat, kõige kauem 16 aastat.

3.2. Andmekogumine

Magistritöös kasutasin andmekogumismeetodina poolstruktureeritud intervjuud, mille puhul saab intervjuueerija vajaduse korral küsimusi ümber sõnastada ja juurde lisada (Õunapuu, 2014). Poolstruktureeritud intervjuud kasutasin eeldusel, et intervjuueeritavad räägivad ise midagi, mille kohta pole mul intervjuu kavas küsimust. Intervjuude kava (vt lisa 1) koostamisel lähtusin magistritöö eesmärgist ja uurimisküsimustest. Viisin läbi kaheksa individuaalintervjuud. See tähendab, et viisin intervjuu läbi korraga ühe intervjuueeritavaga, kellega koos oli võimalik privaatset, omas tempos käsitletavaid teemasid arutada. Lisaks koorijuhtidele tegin neli grüpiintervjuud. See tähendab seda, et viisin intervjuu läbi väikese hulga koorilauljatega (Lepik jt, 2014).

Individuaalintervjuu kavas (vt lisa 1) oli kokku 14 küsimust, millest seitse puudutasid taustandmeid ja seitse kogemusi relatiivse meetodi kasutamise kohta koorilaulus. Grüpiintervjuu kavas (vt lisa 1) oli kokku seitse küsimust.

Uurimuse valiidsuse tõstmiseks viisin läbi pilootintervjuu ühe koorijuhiga, mille järel viisin intervjuu kavva sisse mõned muudatused. Individuaalintervjuule lisasin ühe küsimuse juurde ja grüpiintervjuust jätsin ühe küsimuse välja.

Kõik intervjuud toimusid intervjueeritavate koorijuhtide töökohas. Intervjuude pikkused olid erinevad – kõige pikem individuaalintervjuu kestis 26 minutit ja kõige lühem 12 minutit. Grüpiintervjuude puhul – kõige pikem 13 minutit ning kõige lühem neli ja pool minutit. Kõik intervjuud salvestasin mobiiltelefoni abil, kasutades mobiiltelefoni diktofoni. Koorijuhid olid intervjuu salvestamisest teadlikud.

3.3. Andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi meetodit (Kalmus, Masso & Linno, 2015). Kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi kasutasin selleks, et koorijuhtide hinnangute põhjal välja selgitada relatiivse solmisatsiooni rakendamisvõimalused, kitsaskohad ja tõhusus.

Andmete analüüsi esimeses etapis transkribeerisin kõik intervjuud sõnasõnalt, selleks, et vältida kõrvalekaldumist tõlgendamisel. Kõikide intervjuude transkribeerimisel kasutasin mobiiltelefoni rakendust Music Speed Chenger, mis võimaldas helifaili aeglustada ning sekundite kaupa vastavalt vajadusele edasi ja tagasi kerida. Transkribeerimise kiirus sõltus intervjueeritavate rääkimise tempost, diktsioonist ning hääle valjusest. Kõikide intervjuude peale tuli kokku kolmkümmend neli transkribeeritud teksti. Intervjuude transkribeerimise järel kõrvutasin transkriptsioone helifailidega.

Teine etapp andmete analüüsis oli andmete kodeerimine. Selleks kasutasin QCAmapi andmetöötluskeskkonda, mis Mayringi (2014) järgi on vaba juurdepääsuga tarkvara kvalitatiivse sisuanalüüsi tegemiseks. QCAmapi keskkonda sisestasin kolm uurimisküsimust ja sinna laadisin üles kõikide intervjuude transkribeeritud, mis olid eelnevalt Unicode (txt) standardisse vormistatud. Antud tarkvaras sain iga uurimisküsimuse all märkida tähenduslikud üksused koodidega, iga erinev tähenduslik üksus sai koodi ning korduvat koodi sain tähistada juba olemasoleva koodiga.

Usaldusväärse suurendamiseks kasutasin kaaskodeerija abi, kes kodeeris ühe intervjuu täismahus (Mayring, 2014). Kodeerimise järel võrdlesin saadud koode ning kõigi lahknevuste üle arutlesime nii kaua, kuni jõudsime koodide suhtes üksmeelele.

Järgmiseks etapiks oli koodide kategooriatesse jagamine. Jaotasin tähenduselt sarnased koodid QCAmap andmetöötluskeskkonnas alakategooriatesse. Näide, kuidas moodustasin koodidest alakategooriad on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. Koodidest alakategooriate moodustamine

Koodid	Alakategooria
<ul style="list-style-type: none"> - terve laulu õppimine astmetega - ei mängi kaasa klaverit - mõnikord õpitakse pool laulu astmetega, pool kuulmise järgi - keerulised viisilõigud õpitakse astmetega 	<ul style="list-style-type: none"> - Laulude õppimine astmetega

Uurimustöö koodide jaotamisel alakategooriatesse eristus 23 alakategooriat, millest moodustasin üldkategooriad ja üldkategooriatest peakategooriad. Näide sellest on esitatud tabelis 3.

Tabel 3. Alakategooriatest üldkategooriate moodustamine ning üldkategooriatest peakategooriate moodustamine

Alakategooria	Üldkategooria	Peakategooria
helilaadi tajus intonatsioon mitmehäälsus noodist lugemine õppimise kiirus	relatiivse solmisatsiooni kasutegurid töös kooriga	koorijuhtide kogemused relatiivse solmisatsiooni rakendamisel töös kooridega

Andmeanalüüsi tulemuseks oli kolm peakategooriat: koorijuhtide kogemused relatiivse solmisatsiooni rakendamisel töös kooridega; relatiivse solmisatsiooni kasutamist soodustavad tegurid ja meetodi kasutamisel esinevad probleemid. Tulemuste esitamiseks kasutan peakategooriaid ja üldkategooriaid. Üldkategooriates seon koorijuhtidelt ja koorilauljatelt saadud tulemused. Kui räägin koorilauljate ehk grüpiintervjuu tulemustest, siis esineb lauses sõna - koorilaulja või grüpiintervjuu. Muul juhul on tulemused

koorijuhtide intervjuudest. Tulemuste näitlikustamiseks kasutan tsitaate, mida on loetavuse huvides keeleliselt toimetatud.

4. TULEMUSED JA ANALÜÜS

Uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada aktiivselt lauluõpetamise meetodina relatiivset solmisatsiooni kasutavate koorijuhtide arvamused relatiivse solmisatsiooni rakendamise võimalustest, tõhususest ja kitsaskohtadest. Andmeanalüüsi tulemusena moodustus kolm peakategooriat: koorijuhtide kogemused relatiivse solmisatsiooni rakendamisel töös kooridega; relatiivse solmisatsiooni kasutamist soodustavad tegurid ja meetodi kasutamisel esinevad probleemid. Esimene peakategooria jagunes omakorda kolmeks üldkategooriaks, teine peakategooria kaheks üldkategooriaks ja kolmas peakategooria kaheks üldkategooriaks (vt tabel 4).

Peakategooriad	Üldkategooriad
1. Koorijuhtide kogemused relatiivse solmisatsiooni rakendamisel töös kooridega	Koorijuhtide kogemused õppijana
	Hääleharjutused ja laulude õpetamine relatiivse solmisatsiooni abil
	Relatiivse solmisatsiooni kasutegurid töös kooriga
2. Relatiivse solmisatsiooni kasutamist soodustavad tegurid	Õpetaja pädevused relatiivse solmisatsiooni kasutamisel
	Erinevad võimalused ja abivahendid relatiivse solmisatsiooni kasutamise soodustamiseks
3. Meetodi kasutamisel esinevad probleemid	Lauljate erinev tase ja õpetaja (eba)pädevus
	Ajapuudus ja laulude keerukus astmetega laulmiseks

Tabel 4. Andmeanalüüsi tulemusena moodustunud peakategooriad ja üldkategooriad

4.1. Koorijuhtide kogemused relatiivse solmisatsiooni rakendamisel töös kooridega

4.1.1. Koorijuhtide kogemused õppijana

Intervjuudest ilmnes, et vähemalt pooled intervjuueeritavatest on laulnud erinevatel aegadel Ellerheina kooris, kus õpiti laule JO-LE-MI meetodi abil. Mitu koorijuhti õppis algklassides ainult kuulmise järgi, hiljem ka juba relatiivse süsteemi abil. Kolm intervjuueeritavat on kogu oma teadliku elu selle meetodiga kokku puutunud.

Ma olen sellest läbi imbunud ja see on nagu olnud minu muusikahariduse osa, kogu aeg väiksest peale (Lenna).

See on mulle emapiimaga kaasa antud natuke nagu /.../ et kõik see on nii toetanud seda, mul ei ole tekkinud kahtlustki, et seda ei peaks olema (Nora).

Enamus intervjuueeritavatest tõi eeskujuna välja Heino Kaljustet. Lisaks nimetasid koorijuhid eeskujudena veel järgmisi dirigente: Venno Laul, Raivo Kõrgemägi, Olari Elts, Ants Sööt, Tõnu Kaljuste, Tiia-Ester Loitme, Lydia Rahula, Hirvo Surva jt. Eeskujudelt on õpitud tööd kooriga, laste ja noortega suhtlemist ning edukate tulemuseni jõudmise kunsti. Kõlama jäi intervjuueeritavate mõtte, et koorijuht peaks olema nõudlik, kannatlik ja järjepidev.

Ma arvan, et Hirvo Surva /.../ on just poistekooride metoodika poolest väga palju aidanud /.../ ta on andnud mulle mõningaid näpunäiteid, ma olen ka käinud tema kooriproove veidi vaatamas ja need on olnud küll väga kasulikud (Nora).

Eeskujudelt saadud õppetunde ja õpetussõnu peetakse oma erialases töös väga oluliseks.

4.1.2. Hääleharjutused ja laulude õpetamine relatiivse solmisatsiooni abil

Uurimuses osalenud koorijuhid tõid välja, et hääleharjutusena kasutavad nad sageli uues laulus esinevaid keerulisemaid viisilõike, lauldes neid JO-LE-MI meetodi abil. Seda seepärast, et intervjueeritavate arvates on astmenimedega lauldes võimalik intonatsioon kiiremini paika saada. Mitu intervjueeritavat ütlesid, et kasutavad iga kooriproovi alguses häälte lahtilaulmiseks astmenimedega hääleharjutusi, et püsiks järjekindlus. Hääleharjutuste tegemisel kasutatakse abivahendina käemärke, lauldes astmeid erinevates kombinatsioonides.

Intervjueeritavad tõid laulu õpetamise protsessi kohta palju erinevaid näiteid. Üks koorijuht ütles, et enne astmetega õpetama hakkamist laulab ta koorile uue laulu klaveri saatel ette. Enamik koorijuhte vaatab koos kooriga üle laulus esinevad rütmid. Nendest mõned ütlesid, et keerulisemate rütmide puhul plaksutatakse need üheskoos läbi. Üks õpetaja-koorijuht tõi välja, et kordab järjepidevalt erinevaid rütme ning keeruliste rütmide puhul kirjutab need tahvlile välja. Tema esitab lauljatele küsimuse ka laulu taktimõõdu kohta ja kinnistab nii laste muusikateoreetilisi teadmisi: ülemise ja alumise numbri tähendust taktimõõdus. Kolm intervjueeritavat nimetasid, et tutvustavad lauljatele laulu heliloojat ja sõnade autorit.

Enamus intervjueeritavatest ütlesid, et õppeprotsessi alguses vaadatakse üle laulu helistik. Kui laul on kaldumiste või modulatsiooniga, seega käib laulust läbi mitu helistikku, siis tehakse helistike analüüs ja õpetaja abiga märgitakse nooti, kus millise absoluutkõrgusega JO võrdub. Pooled intervjueeritavatest rääkisid, et nootide alla kirjutatakse astmenimed. Mõnikord märgitakse need õpetaja abiga, teinekord märgivad õpilased iseseisvalt ja õpetaja kontrollib tulemused üle. Kui astmed on kirja pandud, loetakse astmenimed vastava laulu rütmis kogu kooriga üheskoos läbi. Üks dirigent tõi välja, et astmenimed märgitakse vaid keerulisemate viisilõikude peale. Teine koorijuht ütles, et astmenimed kirjutatakse nootide alla üheskoos ning vaid siis, kui selleks leitakse aega. Pikkade ja keeruliste laulude puhul ei kuluta ta kooriproovi aega astmete kirjaneku peale.

Nad ise kirjutavad hariliku pliiatsiga nooti, lepime kokku JO asukoha ja ja mis veel kokku on vaja leppida, ja siis igauks vaikselt nohisedes kirjutab oma astmenimed alla. Kui ta

käeliselt suudab need astmenimed kirja panna, siis ta juba mõtleb ka need kõrgused läbi (Stella).

Koorijuhid tõid välja erinevaid viise, kuidas nad laulude õpetamisel JO-LE-MI meetodit kasutavad. Enamik intervjueeritavatest õpetab kogu laulu koorile astmetega selgeks. Üks koorijuht ütles, et laule, mida on võimalik astmetega lauldes nõ lihtsamaks teha, õpitakse astmete abil. Teine koorijuht tõi välja, et astmetega õpitakse viisilõikude kaupa. Keerulisemaid meloodialõike harjutab suurem osa intervjueeritavaid astmetega, vahel lauldakse neid käemärke kaasa näidates, vahel käemärkideta. Kõik koorijuhid kasutavad laulude õpetamisel abivahendina käemärki, mõni lisaks ka rändnooti. Oli neid intervjueeritavaid, kes kasutavad laulude õpetamisel relatiivset meetodit ja kuulmise järgi õpetamist vaheldumisi. Mitu dirigenti tõi välja, et laulude õpetamisel astmetega ei mängi nad klaverit kaasa. Mõned intervjueeritavad ütlesid, et vahel on nad püüdnud uut laulu kohe sõnadega laulma hakata, aga õpilased ise on seepeale avaldanud soovi enne astmetega läbi laulda. Kui laul on astmetega selgeks õpitud, hakatakse laulma sõnadega. Pooled intervjueeritavatest tõid välja, et astmetega laulmise eesmärk on arendada noodist laulmise oskust.

Me alati nendele väikestele algusest peale kohe räägime, et kui te õpite lugema, et te algul ka ju ei oska. Võtate raamatu ette ja te ei saa mitte midagi aru, mis teil seal kirjas on, aga ühel hetkel kui te oskate juba neid sõnu kokku lugeda siis on /.../ teadmine, et ma oskangi lugeda, et noodiga on täpselt sama moodi. Alguses Sa võtad selle noodi ja Sa ei oska, aga ühel hetkel kui Sa võtad selle noodi ette, /.../ et ma saan aru, mis viis seal täpselt kirjas on ja see on tohutu suur innustus nendele (Janete).

Kaks intervjueeritavat tõid välja, et kasutavad tihti ka laulude õpetamist kuulmise järgi, kuna nii saab nende arvates laulud kiiremini selgeks. Üks koorijuht ütles, et vahel harjutatakse viisilõike mõne silbi peal. Ka grupiintervjuudes toodi seda välja:

Me õpime vahest ühe hääliku peal, nt mingi dü peal või niimoodi, siis on minu arust palju kergem (laulja 6).

Enamus koorijuhte tõi välja, et õpilastele tegelikult meeldiks kohe sõnadega laulu õppima asuda. Seda tehes saavad nad aga varsti aru, et enne on kasulik ikka lauluviis astmetega

selgeks õppida ja alles seejärel sõnade juurde minna. Üks koorijuht tõi välja, et kui koor õpib ainult kuulmise järgi, siis laulud ei hakka nii hästi kõlama kui astmetega õppides. Kaks koorijuhti ütlesid, et lisaks astmetele kasutavad nad ka numbritega laulmist.

Suurem osa intervjueeritavatest mainis intervjuudes laulupeo laulude õppimist JO-LE-MI meetodi abil. Laulupeo laulikutes on lauludele astmed osaliselt peale märgitud, koorijuhtide sõnul aitab see õpetamisele kaasa. Üks intervjueeritav nimetas, et astmetega õppimiseks jääb laulupeo aastal aega väheks, sest vaja on ka muud repertuaari omandada. Samas ütles see koorijuht, et laulupeo aastatel lauldakse muusikatunnis hästi palju astmenimedega, et õpilased harjuksid laule astmete abil õppima. Teine koorijuht tõi välja, et laulupeo lauludes esinevaid keerulisemaid kohti õpitakse astmetega, muu kuulmise järgi.

Mõned koorijuhid avaldasid arvamust, et kindlasti on vaja juba algklassidest peale hakata kinnistama astmemudeleid ja laulda mudellaule. Üks koorijuht ütles, et kuna kooritund on lühike, siis on ainuke võimalus astmetega rohkem tööd teha klassitunnis. Mõned intervjueeritavad tõi välja, et relatiivselt õppimine võtab algul päris palju aega, aga selleks võetakse aeg.

Ma näen kui Sa kasutad kas või kümme viisteist minutit pool aastat, kas või lahtilaulmisel või hakkad vaikselt astmeid kasutama, siis poole aasta pärast on märksa lihtsam õpetada /.../ see võtab alguses nagu aja ära, aga pärast annab selle tagasi ja märksa efektiivsemalt (Oliver).

4.1.3. Relatiivse solmisatsiooni kasutegurid töös kooriga

Mõned intervjueeritavad ütlesid, et JO-LE-MI meetodi abil õppimine aitab arendada helilaadi taju. Üks koorijuht kinnitas, et kui laul on algul astmetega selgeks õpitud, siis püsib koor ka sõnadega lauldes paremini helistikus. Veel lisas ta, et tema koori repertuaaris õpitakse saatega laule vähe, enamuse lauldakse *a cappellas*. Teine koorijuht märkis oma kogemustele toetudes samuti, et kui õppida laulu vaid absoluutsüsteemi järgi, siis koor ei

jää sageli kindlalt helistikku püsima, aga kui harjutada laulu astmete abil, siis jääb. Ka grupiintervjuudes toodi välja, et astmetega laulmine annab kindlama helistiku tunnetuse.

JO-LE-MI on nii öelda liikuv, Sa saad selle ükskõik kuhu panna, see ei tekita segadust ja kui Sa tead, kus JO asub /.../ tähtnimedega c, d, e, f-iga on nagu raskem. (laulja 1).

Kõik intervjueeritavad tõid välja, et relatiivne süsteem mõjutab positiivselt lauljate intonatsiooni ja koori mitmehäälsust. Tänu sellele, et astmemudelid on kõrvas, on intonatsioon ja mitmehäälsus tunduvalt puhtam. Üks koorijuht lisas, et juba astmetega hääleharjutuste tegemisel saavutatakse kaunim kõla. Mõned koorijuhid ütlesid, et astmetega õpetades on tulemus kvaliteetsem ning kõlalise terviku saavutab kiiremini.

Kui neile selgeks teha, et kui Sa õpid astmetega, tähendab Sa ei laula pärast huupi, vaid Sa tead, mida Sa laulad, tead mis astmed seal on, mis astmes Sa oled, kuidas Sa intoneerid (Oliver).

Grupiintervjuudes tõid mitmed lauljad välja, et relatiivse süsteemi abil õppimine aitab laulu häälepartiisid lihtsamalt ja kiiremini omandada.

Astmetega on lihtsam seda viisi omandada, aga sõnadega on lihtsam seda rütmi omandada. Alguses JO-LE-MI-ga saab viisi paika ja siis saab sõnadega rütmi harjutada (laulja 1).

Tavaliselt kui astmetega laulda siis viis jääb rutemini meelde (laulja 2).

Kui Sa laulad astmetega, siis Sa ei pea nii palju mõtlema, millise kõrguse Sa laulad, Sa laulad automaatselt, aga kui Sa laulad sõnadega siis peab rohkem jälgima (laulja 3).

Enamus koorijuhitidest ütles, et laulude õppimine JO-LE-MI meetodi abil mõjutab õppimise kiirust. Kui õpilastel on kõik astmed selged ja astmemudelid kõrvas, siis toimub muusikalise materjali omandamine kiiremini ja teadlikumalt. Toodi välja, et kui laul on astmetega selgeks õpitud, õnnestub see tavaliselt ka sõnadega lauldes hästi. Ühes grupiintervjuus avaldas laulja arvamust, et astmetega õppides saavad laulud kiiremini selgeks. Üks koorijuht ütles, et lauljad, kes osalevad kooritöös, saavad enamasti ka klassitunnis ülesannetega hästi hakkama. Kaks intervjueeritavat tõid välja, et juba 10-15-

minutilisest häälte lahtilaulmisest astmetega on mõne aja möödudes (nt poole aasta pärast) tulemust näha, sest õpilased hakkavad muusikalist materjali varasemast märksa kiiremini omandama.

4.2. Relatiivse solmisatsiooni kasutamist soodustavad tegurid

4.2.1. Õpetaja pädevused relatiivse solmisatsiooni kasutamisel

Pooled intervjueeritavatest tunnevad hästi Heino Kaljuste meetodikat, kuna nad on ise olnud tema õpilased või on neile õpetajaks olnud keegi, kes on Heino Kaljuste õpilane olnud. Relatiivse solmisatsiooni kasutamist soodustab valimisse kuulunute puhul ka see, et kõigil koorijuhitudel on juba pikaajaline töökogemus koorijuhina ning vilumused ja oskused JO-LE-MI meetodi kasutamisel. Kõik intervjueeritavad tõid välja, et õpetaja peab ise meetodit väga hästi valdama ja oskama õpilastele seda edasi õpetada, ilma et see muutuks omaette eesmärgiks. Lisaks öeldi, et õpetaja peab suutma lauljate jaoks selle meetodi mänguliseks muuta, et õpilastel püsiks huvi ja tahtmine astmetega laulmist õppida. Mõned intervjueeritavad kirjeldasid ka elulisi näiteid, kuidas aidata õpilastel JO-LE-MI meetodit omandada. Üks koorijuht ütles, et meetodit tuleks kasutada parajal määral, nii et õpilased ära ei tüdineks. Mõned koorijuhid tõid välja, et õpetaja peab suutma abistada nooremaid koorilauljaid, kes pole veel võib-olla kõiki astmeid õppinudki. Mitmed intervjueeritavad ütlesid, et alguses ongi raske astmetega õpetada, kuid kui seda meetodit järjepidevalt kasutada, siis on hiljem tulemuseks koori kõlakvaliteedi paranemine.

Astmetel on oma mudelid. Ma võin panna, tähendab lõikan välja nt kleidi varrukat, kas ma panen ta siidi riide peale, kas ma panen ta villase peale, ükskõik mis riide peale panen, ta on ühesugune, ja see varrukas kukub võib-olla natuke erinevalt kui on kangas erinev, aga välja näeb ühesugune. Ja kui ma selle mudeli võtan siis ükskõik, mis helistikku ma tõstan siis ma ütlen talle, et SO kõlab ikka ühte moodi (Sofia).

4.2.2. Erinevad võimalused ja abivahendid relatiivse solmisatsiooni kasutamise soodustamiseks

Uurimuses osalenud dirigentidel on kooriproovide graafikud väga erineva tihedusega. Mõnel on proov ainult kord nädalas 45 minutit ja teisel jällegi kolm korda nädalas. Viimati nimetatud kooril on võimalus rohkem aega pühendada ka JO-LE-MI meetodi tundmaõppimisele läbi pideva kasutamise. Kolme valimis olnud dirigendi intervjuust selgus, et nende kooridel toimuvad lisaks lauluproovidele ka solfedžotunnid, kus kasutatakse aktiivselt JO-LE-MI meetodit.

Enamus intervjueeritavatest tõi välja, et paljudel lauljatel on juba hea noodilugemisoskus ja astmemudelite tundmine. Nad suudavad kiiresti ja teadlikult nooti lugeda, tänu millele on uute laulude õppimise tempo küllaltki kiire. Grupiintervjuudes ütles suurem osa lauljatest, et nad suudaksid kohe noodist astmetega laulda. Selgus, et enamusele grupiintervjueeritavatest meeldib õppida laule JO-LE-MI meetodi abil ning nad soovivad selle meetodi abil uute laulude omandamist ka kõigile teistele. Valimisse sattus vaid kaks lauljat, kellele ei meeldi laulude õppimine astmetega. Nad põhjendasid oma arvamust sellega, et tunnevad suurt kiusatust kohe sõnadega laulda.

Kõige enam kasutatavaks abivahendiks, mis soodustab relatiivse solmisatsiooni kasutamist, peetakse käemärke. Toodi välja, et neid kasutatakse hääleharjutuste tegemisel (lauldakse heliredeleid ja astmeid erinevates kombinatsioonides) ja ka keerulisemate viisilõikude omandamisel. Enamus intervjueeritavaid koorijuhte oli veendunud, et astmemudelite kinnistamist koos käemärkide kasutamisega tuleb alustada juba algklasside muusikatundides. Nende sõnul aitab käemärkide kasutamine kaasa helikõrguste täpsemale tabamisele. Ka grupiintervjuudes toodi välja, et käemärk helikõrguste visualiseerijana aitab kõrgusi paremini tabada.

Me harjutame astmetega hästi tihti, enne proovi, kui me hääli lahti laulame, laulame käe järgi, lõpuks kõrgused jäävad meelde (laulja 4).

Lisaks käemärkidele kasutavad mõned koorijuhid abivahendina ka rändnooti, mille abil näidatakse häälte liikumisi noodijoonestikul. Veel avaldati arvamust, et relatiivse meetodi

kasutamist soodustavad nootide alla kirjutatud astmenimed ja nooti kirja pandud helistike plaan (modulatsioonid, kaldumised).

Üks intervjueeritav märkis ära, et praegu kasutusel olevad muusikaõpikud soodustavad JO-LE-MI meetodi abil laulude õppimist. Iga uut astet õppides on juures ka mudellaul ja astmetrepp, millega saab kinnistada õpitavaid astmemudeleid.

4.3. Meetodi kasutamisel esinevad probleemid

4.3.1. Lauljate erinev tase ja õpetaja ebapädevus

Uurimuses osalenud koorijuhtidest pooled tõid probleemina välja, et koorides laulavad erineva muusikaliste teadmiste-oskuste tasemega õpilased. Valimisse sattus koore, mille liikmeteks on erinevate üldhariduskoolide õpilased ja kui mõnes koolis on astmetega laulmise õpetamine algeline, siis satub laste- ja poistekoori lauljaid, kes ei tunne veel kõiki astmeidki. See aeglustab laulude õppimist, kuna maha jäänud ei haara nii ruttu, kui õpilased, kellel on juba noodist lugemine selge. Mitu intervjueeritavat ütles, et enne kui astmetega pole eeltööd ära tehtud, ei saa edasi liikuda. Toodi välja, et algajatel on enamasti raske, aga aktiivselt õppides nad harjuvad astmetega. Mõned intervjueeritavad ütlesid, et alguses ei saa lapsed aru, miks astmetega laulmist üldse vaja on. Neile on see võõras ja seepärast tahaksid nad kohe sõnadega laulma hakata.

Uurimuses osalenud grüpiintervjueeritavatest ütlesid mõned lauljad, et alguses on raske astmetega laule õppida, sest ei suudeta kogenud astmekasutajatega samas tempos mõelda.

Need, kes on sellega harjunud, neile on see väga lihtne (laulja 5).

Vahest on mul näiteks nii, et kui viis on enamvähem nagu selge, aga siis jääb toppama selle taha, et mis aste nüüd tuleb /.../ selles mõttes, et viisi tead, aga täpselt ei tea, mis astmenimetus on ja siis tekitab sellise segaduse (laulja 7).

Algajatele ma soovitaksin, et nad võtaksid kergemalt seda ja et dirigendid oleksid nende vastu leebemad. Kui Sa oled algaja siis võib-olla nootide määramine on liiga raske /.../

aga kui Sa oled sellega juba harjunud, siis see muudab laulmise palju lihtsamaks (laulja 4).

Koorijuhid tõid JO-LE-MI meetodi abil laulude õpetamisel probleemina välja õpetaja ebapädevuse. Mitmed dirigendid ütlesid, et teavad koole, kus ei õpetata laule JO-LE-MI meetodi abil või tehakse seda väga vähesel määral. Kõlama jäi arvamus, et õpetaja peab olema hea metoodik, õppimine ei tohi olla teoreetiline ja kuiv, sest nii muutub see õpilase jaoks tüütuks ja vastumeelseks. Ka grupiintervjuudes mainiti ära õpetamise kvaliteedi olulisust.

Ma mäletan seda tunnet, et Sa otseselt ei saa aru, mis asi see JO või mis asi see MI on. Minu arvates, kui õpetaja lihtsalt lendab peale, et nüüd hakkame JO-LE-MI-ga laulma, seletamata misasjad need üldse on, mis asi on helistik ja mis asjad on astmed. Siis sellest pole midagi kasu ma arvan (laulja 8).

Kindlasti peab baas olema all, muidu see on kõik väga segane (laulja 7).

4.3.2. Ajapuudus ja laulude keerukus astmetega laulmiseks

Mõned intervjuueeritavad tõid välja, et kasutavad relatiivset solmisatsiooni vähem kui sooviksid sellepärast, et kooriproovid on lühikesed ja aega napib. Laulude õppimine astmete abil on esialgu väga aeganõudev. Öeldi, et just laulupeo aastatel on vähe aega astmetega laulmiseks, sest laulupeo repertuaar on mahukas ja selle kõrval on vaja ka muid laule õppida.

Enamus koorijuhte nimetas, et probleemid laulude õppimisel astmetega tekivad siis, kui lauldes esineb kromatismi, esineb kaldumist või modulatsiooni. Mitu koorijuhti ütles, et astmetega lauldes peab mõtlema, mis astmeid parasjagu lauldakse. Ka mõned grupiintervjuueeritavad tõid välja, et kromaatiliste viisilõikude õppimine astmetega on keeruline.

Lisaks alapeatüki pealkirjas nimetatud ajapuudusele ja laulude keerukusele võib astmetega õpetamisel probleeme tekkida ka siis, kui JO-LE-MI meetodi kõrval õpitakse

üldhariduskooli muusikatunnis või muusikakoolis absoluutsüsteemis laulmist täht- või silpnimedega. Mõned koorijuhid tõid välja, et just aeglasema taibuga õpilaste jaoks tekitab see mitmesüsteemsus alguses segadust.

5. JÄRELDUSED

Relatiivne solmisatsioon edendab teadlikku noodilugemisoskust (Ernits, 2009a). Astmesümboolika abil töötatakse põhjalikult läbi mitmesugused helisuhted kõikides kõrgusastmetes ja arendatakse aktiivsele kuulmisele tuginedes helilaadi taju (Päts, 2010). JO-LE-MI meetod on hea mitmehäälsuse harjutamiseks (Kiilu & Sepp, 2014) ning seetõttu väga sobiv kasutamiseks ka kooritöös. Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada aktiivselt lauluõpetamismeetodina relatiivset solmisatsiooni kasutavate koorijuhtide arvamused relatiivse solmisatsiooni rakendamisvõimalustest, tõhususest ja kitsaskohtadest. Uurimuse tulemustele osutades võib öelda, et koorijuhtide arvamuste kohaselt on relatiivse solmisatsiooni kasutamine kooritöös kasulik, kuna tagab koori parema häälestumise, puhta intonatsiooni ja arendab lauljat muusikaliselt.

Varasema uurimuse tulemusena (nt Tamm, 2012) selgus, et relatiivset solmisatsiooni kasutatakse kooritundides enamasti hääleharjutuste tegemiseks ning keerulisemate viisilõikude õppimiseks. Samad tulemused olid siinses uurimuses, kuid lisaks mainiti ka kogu laulu astmetega õppimist. Seega, JO-LE-MI meetodi rakendamine hääleharjutuste tegemisel aitab lauljatel häälestuda relatiivse solmisatsiooni kasutamisele kooritunnis ning kinnistab astmetevahelisi suhteid. Keeruliste viisilõikude õppimisel on relatiivse solmisatsiooni kasutamine tulemuslik, sest laulja saab selgema arusaama helikõrguste vahelistest suhetest. Enamus intervjuueeritud koorijuhtidest õpetab kogu laulu astmetega selgeks ja seejärel hakatakse laulma sõnadega. Kogu laulu laulmine astmetega aitab õpitava teose muusikalisest materjalist ülevaate saada.

Uurimuse tulemused osutavad JO-LE-MI meetodi mitmetele kasuteguritele. Varasemate uurimuste tulemustena (nt Tamm, 2012; Ney & Härma, 2008) selgus, et selle meetodi kasuteguritena lapse muusikalisele arengule nähakse eelkõige intoneerimise täpsustumist. Ka käesolevas uurimuses tõid kõik koorijuhid välja, et JO-LE-MI meetodi kasutamine aitab täpsustada lauljate intonatsiooni, arendab helilaadi taju ja tõstab koori kõlakvaliteeti. Lisaks toodi välja mõte, et astmete abil õppides saavad uued laulud kiiremini selgeks kui

astmeid kasutamata. Relatiivse süsteemi kasutajad ongi hinnanud väärtusena õppeprotsessi kiirust teksti omandamisel noodist laulmisel (Ernits, 2009b). Samuti on Heino Kaljuste (1965) kogemused tõestanud, et see süsteem võib õpilased viia kergesti ja kiiresti heale noodilugemise tasemele. Uurimuse tulemused kinnitavad seda. Seega võib järeldada, et kui laulja on omandanud astmemudelid, suudab ta laulda neid erinevates kõrguspositsioonides ning oskab lugeda nooti, siis on õppimine teadlik ja kiire.

Uurimuse tulemused osutavad, et relatiivse solmisatsiooni kasutamist koorilaulude õpetamisel soodustavad kõige enam õpetajapoolne JO-LE-MI meetodi väga hea valdamine ja käemärkide kasutamine. Saab järeldada, et mida paremini õpetaja meetodit valdab ja mida oskuslikumalt õpilastele oma teadmisi edasi annab, seda enam säilib õpilastel huvi astmetega õppimise vastu ja lõpptulemuseks on varasemast puhtama kõlaga koor. Käemärgid pakuvad parimaid võimalusi helide astmekõrguste omandamiseks, sest õhukirjas kasutatuna on need kergemini mõistetavad (Kangron, 2011). Käemärkide järgi õpetamine võimaldab tänu meloodia liikumise visualiseerimisele arendada sisemist kuulmist, astmesuhete ja -mudelite kinnistamist, raskemate hüpote tabamist ning toetada intonatsiooni (Kiilu & Sepp, 2014). Võib järeldada, et käemärkide abil visualiseerimine aitab lauljatel kindlamalt tajuda helidevahelisi suhteid ja täpsemalt tabada meloodia liikumist.

Uurimusest selgub, et relatiivse solmisatsiooni kasutamist soodustavaks teguriks on kooriproovide toimumine pikemalt kui 45 minutit nädalas. Sel juhul jääb aega ka astmetega laulmisele pühendumiseks ning lauljatel tekib süsteemist selgem ja kindlam arusaam. Sellest järeldan, et kooride tihedam proovigraafik võib kaasa aidata meie laste- ja poistekooride JO-LE-MI meetodi kindlamale omandamisele ja läbi selle kooride kõlakvaliteedi tõstmisele. Seda muidugi juhul kui õpetaja-dirigent ise teemat tunneb ja kõrgelt hindab. Lisaks mainiti mitmete koorijuhtide poolt lauljate teadlikku noodilugemisoskust, mille abil omandavad nad muusikalise materjali kiiremini. Lapsena omandatud noodilugemisoskus tuleb kasuks ka hiljem, täiskasvanuna kooris lauldes.

Soodustavate teguritena toodi välja veel rändnoodi kasutamist, kuid seda vähesel määral. Rändnoodi abil saab noodijoonestikuga tahvlil näitada meloodia liikumist. Vähene kasutus võib tulla sellest, et kooriproovid toimuvad sageli ruumis, kus pole käepärast noodijoonestikuga tahvlit ja siis pole võimalik ka rändnooti kasutada. Lisaks soodustavad

relatiivse meetodi kasutamist nootide alla kirjutatud astmenimed, nooti kirja pandud helistike plaan ning kasutusel olevad muusikaõpikud. Uurimusest võib järeldada, et muusikalist materjali omandatakse koorikollektiivis kiiremini, kui lauljad on juba algklassidest alates tihedalt kokku puutunud relatiivse süsteemiga ja neil on olnud metoodiliselt tugev ja JO-LE-MI meetodi kasutamise osas motiveeritud üldhariduskooli muusikaõpetaja. Sellises keskkonnas kasvanud laulja oskab nooti lugeda ja laulda ka kaldumisi ning modulatsioone suurema probleemita. Nootide alla kirjutatud astmenimed aitavad kindlasti kaasa häälepartii kiiremale omandamisele. Sellisel juhul laulja ei pea mõtlema astmenimedele, vaid saab keskenduda helikõrguste täpsele tabamisele.

Relatiivse süsteemi kasutamisel kooritöös nähakse probleemina seda, et JO-LE-MI meetodi abil õppimine on esialgu aeganõudev, aga kooriproovid on enamasti ajaliselt lühikesed. Seega võib järeldada, et kui kooriproovid kestaksid kauem, oleks dirigentidel astmete abil laulude õpetamiseks rohkem aega. Lisaks nähakse probleemidena keeruliste kromaatiliste viisilõikude laulmist astmetega, koorilauljate ebaühtlast taset ning õpetajate-koorijuhtide ebapädevust selle meetodi abil laulude õpetamisel.

Uurijatele, kes soovivad edaspidi sarnasel teemal uurimistööd läbi viia, teen ettepaneku koostada õppematerjal erinevatest efektiivsetest mängulistest ja praktilistest võtetest astmete õpetamisel. Eesmärgiga toetada õpetajaid-koorijuhte JO-LE-MI meetodi abil laulude õpetamisel ning omandada praktilisi võtteid astmete õpetamiseks.

KOKKUVÕTE

Magistritöös keskendusin aktiivselt lauluõpetamise meetodina relatiivset solmisatsiooni kasutavate koorijuhtide kogemustele töös laste- ja poistekooridega. Uurimisprobleem oli sõnastatud küsimusena – kas ja kuidas relatiivne solmisatsioon toetab koorilaulude omandamist. Eelnevast lähtuvalt oli magistritöö eesmärk välja selgitada aktiivselt lauluõpetamise meetodina relatiivset solmisatsiooni kasutavate koorijuhtide arvamused relatiivse solmisatsiooni rakendamise võimalustest, tõhususest ja kitsaskohtadest.

Töö teoreetilises osas andsin ülevaate relatiivse solmisatsiooni mõistest, olemusest ja eesmärgist, Kodály meetodist ning JO-LE-MI meetodist Eesti muusikapedagoogikas ja koorimuusikas.

Aktiivselt lauluõpetamise meetodina relatiivset solmisatsiooni kasutavate, minu uurimistöö valimisse kuulunud laste- ja poistekooride dirigentide seas viisin läbi individuaalintervjuud ning mõnede nimetatud dirigentide koorilauljatega viisin läbi grupiintervjuud. Andmete analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi meetodit. Saadud tulemused transkribeerisin, kodeerisin, kategoriseerisin ja analüüsisin. Võin öelda, et magistritöö eesmärk sai täidetud ning uurimisküsimused leidsid vastuse. Relatiivset solmisatsiooni kasutatakse kooritundides aktiivselt nii hääleharjutuste tegemiseks, keerulisemate viisilõikude õppimiseks kui ka kogu laulu õppimiseks.

Relatiivse solmisatsiooni kasutamist koorilaulude õpetamisel soodustavad kõige enam õpetajapoolne meetodi asjatundlik valdamine ja käemärkide kasutamine. Soodustavate teguritena toodi veel välja rändnoodi kasutamist, astmenimede kirjutamist nootide alla, kooriproovide toimumist rohkem kui üks akadeemiline tund nädalas ning lauljate teadlikku ja kiiret noodilugemisoskust.

Kitsaskohtadena nähakse seda, et relatiivse meetodi abil õppimine on esialgu aeganõudev, aga kooriproovid on ajaliselt lühikesed. Lisaks nähakse probleemidena keeruliste

kromaatiliste viisilõikude laulmist astmetega, koorilauljate ebaühtlast taset ning õpetajate-koorijuhtide ebapädevust selle meetodi abil laulude õpetamisel.

Magistritöö tulemusena selgus, et relatiivse solmisatsiooni kasutamine toetab koorilaulude omandamist. Meetodi kasutamine aitab kooril täpsemalt häälestuda, parandab koorilauljate intonatsiooni, arendab lauljate helilaadi taju ning kiirendab uute laulude õppimisprotsessi.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aasmäe, K. (2011). *Relatiivse noodilugemismeetodi JO-LE-MI kasutamine Tartumaa üldhariduskoolide tavaklassides*. Magistritöö. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia.

Bagley, K. B. (s.a.) *The Kodaly Method: Standardizing Hungarian Music Education*. Külastatud aadressil <http://www.fulbright.hu/book4/katiebrookebagley.pdf>.

Bowyer, J. (2015). More than Solfège and Hand Signs: Philosophy, Tools, and Lesson Planning in the Authentic Kodály Classroom. *Music Educators Journal*, vol. 102, no. 2, pp. 69-76. Külastatud aadressil <http://mej.sagepub.com.ezproxy.utlib.ee/content/102/2/69.full.pdf+html>.

Brown Deibler Jr., J. (2014). Application of the Kodály Concept: The Children's Choir. *Kodaly Envoy*, vol. 40, Issue 3. Külastatud aadressil <http://eds.b.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ut.ee/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=0fcdf1f9-07ec-428c-88ee-62cb0f10841c%40sessionmgr106&vid=1&hid=112>.

Ernits, T. (2009a). *Galín-Paris-Cheve lauluõpetusmeetod*. Haridus, 11-12. Külastatud aadressil http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/11_122009/lugu9.pdf.

Ernits, T. (2009b). Relatiivse astmesümboolika kasutuselevõtust Eestis ja Voldemar Tammani osa selles. A. Liimets. (Koost), *Muusikalise kontegelikkuse ühendused identiteedi ja diferentsiga*. (lk 207–240). Tallinn: Tallinna Ülikool.

Hughes, A., Gerson-Kiwi, E. (2001). Solmization: I European medieval and Renaissance systems. II Ancient and non-European systems. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Ed. S. Sadie, J. Tyrrell. London: Macmillan, XXIII, 644-653.

Johannes Käis pedagoog ja kooliuuendusliikumise juht. (s.a.). *Kooliuuendustöö väsimatu organisaator*. Külastatud aadressil <https://johanneskais.wordpress.com/elu-ja-tegevus/viljakad-1930-aastad/kooliuuendustoo-vasimatu-organisaator/>.

Kalmet, M. (2005). *Heino Kaljuste kestev elu*. Trükikoda OÜ Greif.

Kalmus, V., Masso, A. & Linno, M. (2015). K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://sisu.ut.ee/samm/kvalitatiivne-sisuanalyys>.

- Kangron, E.** *Muusikalise kirjaoskuse arendamisest.* (s.a.). Külastatud aadressil http://www.oppekava.ee/images/3/35/Muusikalise_kirjaoskuse.pdf.
- Kangron, E.** (Koost). (2011). *Heino Kaljuste artiklite kogumik.* Tallinn: Trükikoda OÜ Greif.
- Kangron, E.** (2005). Relatiivsest noodilugemisest ja muusikalisest kirjaoskusest. M. Vikat, H. Treier & I. Raudsepp (Koost), *Muusika ja kunsti õpetamisest.* (lk 15-22). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Kiilu, K., & Sepp, A.** (Koost). (2014). *Muusikaõpetuse didaktika. Valik artikleid.* Tallinn: Print Best OÜ.
- Kõlar, L.** (1981). *Riho Päts sõnas ja pildis.* Tallinn: Eesti Raamat
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. & Strömpl, J.** (2014). K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas.* <https://sisu.ut.ee/samm/intervjuu>.
- Mayring, P.** (2014). *Qualitative content analysis. Theoretical foundation, basic procedures and software solution.* Külastatud aadressil http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/39517/ssoar-2014-mayring-Qualitative_content_analysis_theoretical_foundation.pdf?sequence=1
- Ney, M., & Härma, K.** (2008). *Kokkuvõte küsitlusest JO-LE-MI kasutamise kohta.* Külastatud aadressil <http://documents.tips/documents/kokkuvote-kuesitlusest-jo-le-mi-kasutamise-kohta.html>.
- Päts, R.** (2010). *Muusikaline kasvatus üldhariduskoolis.* Tallinn: Koolibri.
- Päts, R. & Kaljuste, H.** (1967). *JO-LE-MI laulik I-II klassile, käsiraamat õpetajale.* Tallinn: Kirjastus Valgus.
- Päts, R. & Kaljuste, H.** (1977). *Käsiraamat I ja II klassi muusikaõpetajale.* Tallinn: Valgus.
- Rämmer, A.** (2014). K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas.* <https://sisu.ut.ee/samm/valimid>.
- Sarapuu, P.** (2009). *Tõe ja tõekspidamise vastuolu: heakõlalisuse teoreetilistest alustest.* Külastatud aadressil http://www.ema.edu.ee/vaitekirjad/doktor/Peeter_Sarapuu.pdf.
- Selke, T.** (2007). "Suundumusi Eesti üldhariduskooli muusikakasvatuses 20.sajandi II poolel ja 21.sajandi alguses." Doktoritöö. Tallinna Ülikool.
- Sikka, S.** (2005). Arvuti kasutamisest muusikaõpetuses. M. Vikat, H. Treier & I. Raudsepp (Koost), *Muusika ja kunsti õpetamisest.* (lk 45-47). Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.

- Tamm, S.** (2012). *Eesti üldhariduskoolide lastekooride lauluõpetamise meetodite seostest 2011.aasta noorte laulupeo eel saavutatud kategooriatega*. Magistritöö. Tallinna Ülikool. Tütarlastekoor Ellerhein (s.a.). Külastatud aadressil <http://ellerhein.ee/ajalugu/>.
- Westley, B.** (2010). *Key elements of the Kodaly Concept*. Külastatud aadressil http://www.britishkodalyacademy.org/kodaly_approach_archive_key-elements-kodaly_ben-westley.htm.
- Õunapuu, L.** (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Külastatud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

LISA 1. Intervjuude kavad

Individuaalintervjuu

1. Millises õppeasutuses olete omandanud oma muusikahariduse?
2. Kui kaua olete töötanud koorijuhina?
3. Milliste kooriliikidega töötate?
4. Mitu korda nädalas toimuvad kooriproovid?
5. Kes olid/on Teie eeskujud töös koorijuhina?
6. Mida olete neilt koorijuhina õppinud?
7. Kuidas Teile laule õpetati, kui olite õpilane?

8. Palun kirjeldage, kuidas Te tavaliselt alustate uue laulu õpetamist laste/poistekooris.
 - a. Kui tihti Te kasutate oma töös laulude õpetamisel relatiivset solmisatsiooni?
 - b. Miks Te seda kasutate? (kui alati ei kasuta, siis miks ei kasuta?)

9. Mida õpetades (millistes õpetamisetappides) kasutate kõige rohkem relatiivset solmisatsiooni?

10. Mis soodustab JO-LE-MI süsteemi kasutamist koorilaulu õpetamisel?

11. Kuidas Teie hinnangul relatiivse solmisatsiooni kasutamine mõjutab õpetamise tulemust?

12. Mil määral olete tajunud/täheldanud, et selle süsteemi kasutamine tekitab lastel probleeme/segadust? Milliseid probleeme on õpetamisel tekkinud?

13. Kas olete lastelt saanud tagasisidet laulu õpetamise meetodi kasutamise kohta? Millist tagasisidet olete saanud õpilastelt selle meetodi abil õppimise kohta?

14. Millised oleksid Teie ettepanekud, kuidas võiks relatiivset süsteemi paremini / efektiivsemalt üldhariduskoolide kooritöös rakendada?

Grupiintervjuu

1. Kui kaua olete õppinud laule astmenimedega abil?
2. Kuidas Te tavaliselt kooris laule õppima hakkate?
3. Kui Teile antakse ühe lihtsa laulu noot ette, kas suudate selle astmenimedega ette laulda?
4. Kas teile meeldib õppida laule astmenimedega abil?
5. Põhjenda, miks meeldib / ei meeldi?
6. Miks Teie arvates on kasulik / hea astmenimedega abil laule õppida?
7. Kas soovitaksite seda ka teistele õpilastele?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Elise Võsu (sünniaeg: 04.04.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose,
„Relatiivse solmisatsiooni rakendamine lauluõpetamise meetodina töös laste- ja poistekooridega“, mille juhendajad on Kadri Steinbach ja Celia Roose,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, **16.05.2016**